

Інженерно-екологічна експертиза в адміністративному судочинстві: методичні та процесуальні аспекти

Ганна Варик

Завідувач сектору екологічних досліджень, відділ досліджень матеріалів, речовин і виробів,
Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ
України, м. Тернопіль, Україна. ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4442-7738>, e-mail: varykhs83@gmail.com

Проаналізовано особливості призначення і проведення інженерно-екологічної експертизи в адміністративних справах; розглянуто таксові та методичні способи розрахунку екологічної шкоди за КУпАП; визначено роль експерта у верифікації нарахувань.

Ключові слова: інженерно-екологічна експертиза; КУпАП; екологічна шкода; такси; методики.

Forensic Engineering and Environmental Examination in Administrative Proceedings: Methodical and Procedural Aspects

Hanna Varyk

Peculiarities of ordering and conducting forensic engineering and environmental examinations in administrative cases have been analyzed; tax and methodological methods of calculating environmental damage under the CAOU have been discussed; the role of a forensic expert in validating environmental charges has been identified.

Keywords: forensic engineering and environmental examination; CAOU; environmental damage; taxes; methodologies.

В умовах сучасного антропогенного навантаження на довкілля, питання невідворотності покарання за екологічні правопорушення набуває стратегічного значення. Адміністративна відповідальність є найпоширенішим інструментом державного примусу у сфері охорони природи. Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) містить розгалужену систему норм (зокрема, главу 7), що передбачають санкції за посягання на власність на природні ресурси, порушення правил їх використання та охорони [1]. Проте специфіка екологічних справ в адміністративному судочинстві полягає в тому, що для прийняття законного рішення часто недостатньо лише юридичної кваліфікації факту порушення. Ключовим елементом доказової бази є точне визначення розміру заподіяної шкоди, що вимагає застосування спеціальних знань у галузі природничих наук. Саме тому інженерно-екологічна експертиза є необхідним процесуальним інструментом, що дозволяє об'єктивізувати наслідки правопорушення.

Згідно зі статтею 251 КУпАП висновок експерта визнається самостійним джерелом

доказів [1]. В адміністративних справах, що розглядаються судами (зокрема, за позовами територіальних органів Державної екологічної інспекції про відшкодування збитків або при оскарженні суб'єктами господарювання постанов про накладення стягнень), експертиза часто є єдиним способом перевірки обґрунтованості розрахунків контролюючих органів.

Центральним завданням судової інженерно-екологічної експертизи в цій категорії справ є визначення розміру збитків, заподіяних державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства. Методологія розрахунку суттєво різниться залежно від об'єкта посягання (водні живі ресурси, ліс, ґрунти, атмосферне повітря) і поділяється на дві основні групи: таксовий метод та нормативно-методичний (розрахунковий) метод.

Таксовий метод розрахунку збитків. Цей підхід є домінуючим у справах, пов'язаних із незаконним добуванням, збиранням або знищенням біологічних ресурсів. Сутність цього методу полягає у використанні затверджених Кабінетом Міністрів України такс — чітко фіксованих умовних грошових одиниць

вартості одного екземпляра ресурсу, незалежно від його ваги чи розміру (за деякими винятками). Цей метод спрямований на спрощення процедури доказування масових порушень.

Найбільш показовим є застосування такс у справах про порушення правил рибальства (ст. 85 КУпАП) [1]. Розрахунок здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29.09.2023 № 1042 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів» [2]. Роль судового експерта в таких справах є критично важливою для правильної ідентифікації об'єкта. Інспектори рибоохорони не завжди мають достатню кваліфікацію для точного визначення видової приналежності риб, особливо мальків або видів-двійників. Помилкове віднесення малоцінного виду до червонокнижного, або цінного промислового може призвести до безпідставного завищення суми збитків у десятки разів, що є підставою для оскарження протоколу в суді.

Аналогічний механізм діє у справах про незаконну порубку лісу (ст. 65 КУпАП) [1]. Базовим нормативним актом є постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2008 № 665 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу». Згідно з цією постановою, розмір стягнення залежить від діаметра пня зрізаного дерева у корі біля шийки кореня, стану дерева (сироростуче чи сухостійне), періоду вирубки, віку дерев [3]. Експертне дослідження в таких справах часто зосереджується на перевірці правильності застосування такс та приміток до них, що може суттєво вплинути на фінальну суму збитків.

Нормативно-методичний (розрахунковий) метод. Цей метод значно складніший і застосовується при оцінці шкоди від забруднення компонентів довкілля (земель, водних об'єктів, атмосферного повітря) викидами, скидами або несанкціонованим розміщенням відходів. Розрахунок базується

на спеціальних методиках, затверджених наказами профільного міністерства, та передбачає використання складних математичних формул, що враховують фізико-хімічні параметри забруднювачів.

Для розрахунку збитків від забруднення земель (ст. 52 КУпАП) застосовується Методика визначення розміру шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства, затверджена наказом Мінприроди від 27.10.1997 № 171 [4]. Формула розрахунку включає такі змінні: нормативна грошова оцінка земельної ділянки, коефіцієнт забруднення (що залежить від концентрації речовини), коефіцієнт небезпеки речовини та коефіцієнт еколого-господарського значення земель. В адміністративному процесі експерт-еколог повинен перевірити коректності вхідних даних для цієї формули.

У справах про порушення правил охорони водних ресурсів (ст. 59 КУпАП) [1], ключовим документом є Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів [5]. Розрахунок базується на масі скинутої забруднюючої речовини що перевищує встановлені нормативи гранично допустимих скидів (ГДС). Завдання експерта полягає у зіставленні даних журналу обліку водопостачання та водовідведення підприємства з результатами аналізів. Важливим аспектом є перевірка періоду, за який нараховано збитки: контролюючі органи іноді помилково екстраполюють разове перевищення концентрації на тривалий період (наприклад, квартал), що експерт повинен спростувати або підтвердити на основі технологічних регламентів виробництва.

Також слід звернути увагу на розрахунок збитків за наднормативні викиди в атмосферне повітря (ст. 78 КУпАП) [1]. Тут експертиза перевіряє розрахунки маси викидів, що можуть визначатися як інструментальним лабораторним методом (прямі заміри), так і розрахунковим (балансовим) методом. Важливим нюансом є те, що розмір відшкодування прив'язаний до мінімальної заробітної плати на момент виявлення порушення,

тому експерт слід перевірити актуальність застосованих фінансових показників.

Отже, інженерно-екологічна експертиза в адміністративному судочинстві виступає гарантом об'єктивності рішень. Вона дозволяє трансформувати факт екологічного порушення у конкретний, науково обґрунтова-

ний майновий еквівалент збитків. Залучення експерта дозволяє уникнути безпідставного притягнення до відповідальності через помилки контролюючих органів, а також забезпечує повне відшкодування шкоди, завданої державі у випадках реального заподіяння шкоди довкіллю.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
2. Такси для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів : затв. пост. Кабміну України від 29.09.2023 р. № 1042. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1042-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
3. Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу: затв. пост. Кабміну України від 23.07.2008 р. № 665. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
4. Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: затв. наказ. Мінекобезпеки України від 27.10.1997 р. № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
5. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів: затв. наказ. Мінприроди України від 20.07.2009 р. № 389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09#Text> (дата звернення: 18.01.2026).